

છોકરો સાવ દૂબળો-પાતળો હતો. માંદલો પણ એવો. શરીર તો સોટા જેવું અને પાછું સાવ ફિક્કું. એ જીવતો કેમ રહ્યો છે એની જ એની માને નવાઈ લાગે.

મા તો હતી ઘણી જ તંદુરસ્ત અને બળુકી. એને ઘણી વાર વિમાસણ થાય કે મારા જેવી બહાદુર સ્ત્રીનો છોકરો સાવ આવો સુકલકડી કેમ પાક્યો ? એને એવું પણ થાય કે આવા દૂબળા છોકરાને બદલે હૃષ્ટપુષ્ટ છોકરો મળી જાય તો ઉછેરવાની મજા આવે !

વિચાર આવ્યો એટલે એણે અમલ કરવાનું પણ નક્કી કર્યું. પાડોશનાં એક બહેનને ઘેર પણ એની સાથે જ એક દીકરો જન્મ્યો હતો. દૂબળા છોકરાની આ સબળ માતાએ તો જઈને પડોશણને કહ્યું.

‘મારો છોકરો તમે લઈ લો અને બદલામાં તમારો છોકરો મને આપો !’

પડોશણ તો આ વિચિત્ર વાત સાંભળીને આભી જ બની ગઈ. તાકી જ રહી પોતાના

દીકરાનો અદલોબદલો કરવા આવેલી આ મા સામે !

પણ પેલીની ખોપરી ઉપર તો છોકરાઓના અદલાબદલીની ધૂન સવાર જ થઈ ગયેલી. એણે કહ્યું, 'તમારે જોઈએ તેટલાં નાણાં આપું. પણ મારા છોકરાની સામે તમારો છોકરો આપી દો.'

હવે પેલાં બેનને સમજાયું કે આ કોઈ મશ્કરીની વાત નથી. એ હસી પડ્યાં. આ ઘેલી માતાને એમણે ઘણાં ઘણાં સમજાવ્યાં. કહ્યું કે જેમ આપણે લૂગડાં કે રાયરચીલાનો અદલોબદલો કરીએ તેમ છોકરાઓનો અદલોબદલો કરી ન શકાય. ઘણી સમજાવટ પછી પેલી માતાને ગળે વાત ઊતરી કે ગમે તેવો હોય આ મારો છોકરો છે. એમણે આ છોકરાને બને તેટલી સારી રીતે ઉછેરવાનું નક્કી કરીને અદલાબદલાનો નિર્ણય ટાળી દીધો.

આ છોકરાનું નામ ગોરધન હતું. ગોરધનની માતાની આ કાંઈ એક જ વિચિત્રતા નહોતી. એણે તો દીકરાના જન્મ પહેલાં જ એનું વેવિશાળ પણ કરી નાખ્યું હતું !!

આ વાત ગઈ સદીની અધવચની છે. એ વેળા બાળલગ્નો તો ઘણાં થતાં. છોકરી છ-આઠ વરસની અને છોકરો આઠ-દસ વરસનો થતાં જ એનાં લગ્ન થઈ જતાં. પરંતુ જન્મ પહેલાંથી વેવિશાળની વાત તો અજબ કહેવાય.

પરંતુ ગોરધનની માતા શિવકાશી અજબ જ હતાં. એમની એક બહેનપણીને અને એમને બાળકો જન્મવાને હજુ વાર હતી ત્યારે જ એમણે બહેનપણીને કહેલું, 'જો, મારે ત્યાં દીકરો જન્મવાનો છે અને મને લાગે છે કે તારે ત્યાં દીકરીનો જન્મ થશે. આપણે અત્યારથી જ એ બંનેનાં લગ્ન નક્કી કરી નાખીએ.'

પેલી બહેનપણી તો જરાક મૂંઝાઈ ગઈ; છોકરાંઓના જન્મ પહેલાં જ વેવિશાળ ?

પરંતુ ગોરધનની માતા તો કહે કે તું ચિંતા ન કર. હું કહું છું એમ જ થશે. મારા દીકરા સાથે તારી દીકરીનાં લગ્ન કરવાનાં !

આ વાતમાં તો શિવકાશી સાચાં પડ્યાં. એમણે નક્કી કર્યા પ્રમાણે જ છોકરો-છોકરી જન્મ્યાં અને ગોરધન તેર વરસનો થયો ત્યારે એનાં લગ્ન એ જ છોકરી હરિલક્ષ્મી સાથે થયાં !

ગોરધન બહુ દૂબળો હતો, પરંતુ ભણવામાં હોશિયાર નીકળ્યો. બધાં જ માંદલાં છોકરાંઓની જેમ એ લાગણીશીલ પણ ઘણો. નાનો હતો ત્યારે કથાના રસમાં ડૂબી જાય. ભીમની કથા આવે ત્યારે કૂદકા મારે પરંતુ દ્રૌપદીનાં દુઃખ સાંભળીને આંસુ સારે ! આવા છોકરા મોટા થઈને

જો કલાકાર બને તો પોતાની કળા જરૂર દીપાવે. ગોરધને પણ આગળ જઈને લખવાની કળા અપનાવી અને એક લેખક તરીકે એ અમર બની ગયો.

તમને જાણીને નવાઈ લાગશે કે એ બીજી ચોપડીમાં હતો ત્યારથી જ એણે કવિતા કરવા માંડેલી !

બનેલું એવું કે ગોરધન તો નડિયાદનો રહેવાસી હતો પરંતુ મનસુખરામ નામના એના એક કાકા મુંબઈ રહેતા હતા. આ કાકાને આ દૂબળા છોકરા ઉપર ભારે લાગણી હતી. આથી કાકા એને ઉછેરવા માટે મુંબઈ લઈ ગયેલા. અહીં જ ગોરધનને નિશાળમાં મૂક્યો. ગોરધન બીજા ધોરણમાં હતો ત્યારે એણે ચોપાઈ નામના છંદમાં એક કાગળ પોતાની માતાને લખ્યો !

ગોરધનની બીજા ધોરણની ચોપડીમાં એક કવિતા આવતી હતી. એનું નામ હતું ‘સારી ચોપડીઓ સોહાય.’ આ કવિતા વાંચીને સારી ચોપડીઓ વાંચવા તરફ એનું ધ્યાન વળેલું. નાની ઉંમરમાં જ એણે ભણતર સિવાયની ઘણી ચોપડીઓ વાંચવા માંડેલી. આજના વિદ્યાર્થીઓએ ખાસ સમજવા જેવી આ વાત છે. આજે તો આપણે ભણવાની ચોપડી અને એની બે-ત્રણ ‘ગાઈડો’ વાંચીને બેસી રહીએ છીએ. ગોરધને તો હાઈસ્કૂલમાં જ વિશ્વસાહિત્ય વાંચવા માંડેલું અને એથી જ એ પોતાના શિક્ષકો સાથે પણ ગમે તે વિષય ઉપર ચર્ચા કરી શકતો !

આ બધા વાચનને પરિણામે જ ફક્ત વીસ વરસની ઉંમરે એણે ભલભલા મહાપુરુષો જ કરી શકે એવા ત્રણ નિર્ણય કર્યા હતા : (૧) એલએલ.બી.ની પરીક્ષા પાસ કરીને વકીલ બનવું, (૨) સ્વતંત્ર વકીલાત કરવી. પરંતુ કોઈની નોકરી કરવી નહીં, અને (૩) જીવનના ચાળીસમા વરસે વકીલાત પણ છોડીને સાહિત્યસેવા કરવી.

અને પાંચેક વરસ ન છૂટકે નોકરી કરવા સિવાય ગોરધને આ ત્રણે પ્રતિજ્ઞાઓ બરાબર પાળી. પાછલી જિંદગી આખી એણે સાહિત્યને અર્પણ કરી અને એક એવી નવલકથા લખી જે ગુજરાતી ભાષાની સૌથી પહેલી મહાન નવલકથા બની ગઈ. એ નવલકથા પ્રગટ થયા પછી એકસો ઉપરાંત વરસ પછી આજે પણ વિદ્યાર્થીઓ એ ભણે છે અને નાગરિકો એ વાંચે છે.

તમે ઓળખી ગયા આ ગોરધનને ?

એનું પૂરું નામ ગોવર્ધનરામ માધવરામ ત્રિપાઠી. એમનો જન્મ ઈ.સ. ૧૮૫૫માં વિજયાદશમીના દિવસે નડિયાદમાં થયો હતો અને મૃત્યુ ઈ.સ. ૧૯૦૭ની ચોથી જાન્યુઆરીએ મુંબઈમાં થયું. એમણે અનેક ગુજરાતી, અંગ્રેજી, સંસ્કૃત પુસ્તકો લખ્યાં; જેમાં ચાર ભાગમાં લખાયેલી નવલકથા ‘સરસ્વતીચંદ્ર’ અમર કૃતિ બની ગઈ છે.

